

Naše potrebe i naši zadaci

Dimitrije Sergejev

Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet
Zagreb, Đure Salaja 3

Revija za sociologiju 1976, God. VI., br. 1 (ožujak): 31—36

Suvremeni život postaje sve kompliciraniji. Svakim danom sve je više pojava o kojima moramo razmišljati i koje moramo vrednovati. Sa sve većim standardom postajemo korisnici automobila, televizora kao i sve brojnijih aparata najrazličitije namjene. Kako ih koristimo? Nismo li često svjedoci činjenica da automobil umjesto zadovoljstva donosi nesreću i nerazmjerne izdatke. Zar je malo ljudi koji televizor ne koriste kao način povremene razonode i izvor informacija već kao bijeg od bilo koje druge aktivnosti. Za njih je magičan mali ekran jedan novi svijet u koji se ulazi bez napora i s kojim se živi bez odgovornosti.

Sa životnim standardom povećava se i slobodno vrijeme. Slobodnoj djeljivosti pridružuje se i subota. Vrijeme vikenda već zauzima gotovo trećinu tjedna. Kako se koristi, ispunjava to vrijeme? S vikenda se čovjek može vratiti nezadovoljniji i umorniji nego što je bio prije. Ima ljudi koji također vrlo bijedno organiziraju svoj godišnji odmor, a starost provode po klupama u zagušljivoj atmosferi gradova iako bi svoj život mogli organizirati na stotinu zdravih i korisnih načina.

Sa porastom standarda života pružaju nam se dakako i mogućnosti većeg korištenja raznim stimulativnih sredstava: alkohol, cigarete, kava, čaj, droge, itd. U svojoj historiji i prehistoriji čovjek je živio u stalnom kontaktu s nekim stimulativnim sredstvima uspijevajući u većini slučajeva održavati ravnotežu u njihovom korištenju. S povećanim standardom nestaju barijere siromaštva i sve su veće mogućnosti samozadovoljavanja na ovom području.

Suvremeni čovjek može konzumirati više i raznolikije hrane nego li njegovi prethodnici. Ova mogućnost nije, međutim, uvijek iskorištena na ispravan način. Dapače suvremeni je čovjek često koristi na svoju štetu unoseći u organizam velik broj nepotrebnih kalorija.

Na svim područjima života mi moramo danas razmišljati o svojim potrebama, o svojim ocjenama i vrednotama i o svojim zadacima. Suvremeni je čovjek u razvijenim zemljama prevladao nužnost borbe za egzistencijalni minimum, koja je određivala životom pojedinaca i naroda u znatnom dijelu historije ili prehistorije čovječanstva. Na ovoj razradi čovjek je svakim da-

nom sve više odgovoran za svoje potrebe i vrijednosti osobito za one koje zadržava kao naviku na prošla razdoblja u kojima su bile smislene i potrebne. Kako je ovdje riječ o rješenjima i stavovima koji se najčešće mogu promijeniti, svaki razgovor o ovim pitanjima pretpostavlja i mogućnost određenih izmjena koje mogu imati veliku važnost za daljnji život.

Sukob vrijednosti i potreba posebno je interesantno pitanje, pa ćemo se na njemu zadržati, izrađujući samo nacrt za eventualno vlastito istraživanje ovih problema.

Ekološki problemi vrlo su interesantni i poučni za proučavanje sukoba vrijednosti i potreba. Kad je riječ npr. o zagađivanju prirode, onda se u toj problematici uvijek krije dinamičan sukob različitih ocjena, stavova, vrijednosti i slično. Uzmimo za primjer bacanje otpadaka. Čovjek od davnine razbacuje otpatke oko sebe. Poznajemo u antropologiji stara ognjišta oko kojih su generacije klesaća oblikovali kamena oruđa. Nalazišta u prastarim špiljama često pokazuju sav jelovnik nekadašnjih ljudskih stanovnika — čak i kanibalizam. Razbacivanje otpadaka karakteristično je za sve, pa i za suvremenu tehničku civilizaciju. Danas se to izražava u gigantskim gomilama smeća koje sve više okružuju velike gradove, u zagađivanju rijeka i njihovom pretvaranju u nečiste kanale, te u brojnim drugim dobro poznatim pojavama.

Problemi suvremenog razbacivanja otpadaka nisu toliko u gigantskim razmjerima, koliko u činjenici da se razbacuju novi otpaci. Otpaci su promijenili narav, karakter, kvalitetu, a navika je ostala ista. Čovjek je od davnine rasipao oko sebe organske materije koje nisu mijenjale svijet u kome je živio. Suvremeno rasipanje sadržava međutim, brojne supstancije koje ugrožavaju ili mogu ugroziti život čovjeka. Svi znamo za masovne slučajeve trovanja živom na obalama Japana uzrokovanog bacanjem otrovnih otpadaka u more. Poznate su nam također opasnosti koje svojim taloženjem u organizmu mogu izazvati pesticidi, opasnosti trovanja sumpornim dioksidom koji izbacuje industrija, opasnosti trovanja olovom koje neprekidno odbacuje svaki automobil u pogonu, itd.

Navika i potreba koju čovjek ima od najstarijih vremena da jednostavno, komotno, razbacuje otpatke oko sebe predstavlja u suvremenim uvjetima veliku opasnost za zdravlje i održanje čovjeka. Bezbroj novih materijala koje je čovjek proizveo zahtijevaju nove potrebe i navike, odnosno zahtijevaju da se s otpacima ne smije postupati na stari način.

Naročito je karakteristično da je za proces stvaranja novih navika i potreba najzaslužnija naučna analiza. Tek su naučne analize pokazale da je nova bolest i masovno stradanje ljudi na dijelu obale Japana uzrokovano živom; da taloženje DDT-ija u tkivima predstavlja veliku i trajnu opasnost za samo održanje ljudskog života; da herbicidi postepeno i pogubno djeluju na život u morima i oceanima. Procesu su najčešće komplicirani i sakriveni i tek vrlo suptilne, skupe i često dugotrajne naučne analize mogu ukazati na opasnosti i sugerirati postupke u odnosu na novo proizvedene materije.

Svjedoci smo da se gotovo svake godine (pa i češće) otkriva poneka materija koja ima opasno, npr. kancerogeno djelovanje. Takvo otkriće ukazuje na opasnost i snažno žigoše neki proizvod. To žigovanje vrlo često prihvaća i sama industrija koja je proizvela tu materiju pa ili mijenja proizvodnju ili je posve obustavlja. Često dolazi i do lažnog alarma koji se nakon vremena kori-

POTREBE I ZADACI

gira. Tako na ovom području sve više nalazimo karakteristične manifestacije naučnog mišljenja koje svojim pozitivnim dostignućima, odnosno onim rezultatima svojih nalaza i razmišljanja koji su nesumnjivi i posve utvrđeni, sve više prodiro u stvarni život industrije. Očita manifestacija tog prodiranja jest činjenica da sve veći dio industrije u najrazvijenijim zemljama svijeta proizvodi sredstva i oruđa za borbu protiv zagađenja okoliša, odnosno za borbu protiv opasnih materija. Osim toga danas već znamo za slučajeve frontalnog napada na osnovne činioce zagađenja u velikim razmjerima i njihovo gotovo cjelokupno uklanjanje (glasoviti smog Londona npr.) koji s gledišta stvarne prakse i mogućnosti od samo prije nekoliko godina izgledaju kao nešto fantastično i utopijsko.

Utvrđeno je da je u opasnosti svijet sićušnih algi u oceanima i ozonski sastojak u visokoj atmosferi. Sićušne alge u oceanima daju najveći dio kisika zemljinoj atmosferi, a ozonski nas omotač štiti od pogubnog djelovanja ultravioletnih zraka. Danas se može samo naslućivati koliko se oni još mogu oštećivati. Jednog časa može nastupiti kvalitativan skok, s naglim i izrazitim promjenama za život na čitavoj planeti. Zato su izvanredno interesantne i važne naučne analize koje se vrše na ovim područjima. Od njihovih rezultata sigurno zavisi i oblikovanje novih potreba i vrijednosti koje ćemo morati usvojiti.

Ono što iznenađuje u ovom procesu jest činjenica da nove potrebe i vrijednosti dosta brzo prodiru u život. Kad jedna velika metropola može odlučiti da stavi na stranu mnoge svoje ekonomske, socijalne, kulturne, političke i druge teškoće, i pregradi milijune svojih ognjišta, s ciljem da se poboljša atmosfera, kad se industrije najrazvijenijih zemalja mogu preorijentirati u smislu izrazitog povećanja stope rasta sredstava protiv zagađivanja (u Japanu npr. do 50%), onda su to zaista divni znaci relativno brzog korjenitog zaokreta u pravcu stvaranja jednog novog odnosa čovjeka prema prirodi. To su znaci novih vrijednosti, predznaci novih navika.

Sukob potreba i vrednota može se također ilustrirati promjenom u životu čovjeka od vršenja neprekidnih, teških fizičkih napora sa mnogo kretanja do pretežno sjedilačkog suvremenog načina života. Nekad smo se mnogo kretali i fizički iscrpljivali, danas mnogo sjedimo. Zapravo čitavu svoju historiju i prehistoriju proveli smo u neprekidnoj mukotrpnj borbi s prirodom. Dovoljno je i danas otići na selo i promatrati život seljaka koji se još uvijek, vjeran tradicionalnom ritmu, kreće od jutra do mraka u neprekidnom obavljanju različitih poslova, pretežno fizičkih. Čak i u zimske mjesece ostaje dovoljno fizičkog napora oko ogrjeva, hranjenja stoke i slično. Zapravo, tek vrlo malo vremena, tek nekoliko sekundi historije, postali smo stanovnici gradova i u posljednje vrijeme sudionici sjedilačke civilizacije.

Velika promjena svestrano se odražava u mnogim manifestacijama života. Prije svega, dobro su poznate mnoge negativne posljedice, štete prestanka bavljenja fizičkim aktivnostima. Regrutne komisije npr. u najrazvijenijim zemljama svijeta odbijaju sve veći broj regruta radi očitih tjelesnih deformacija. Rastući broj neuroza odnosno sve veći broj ljudi koji se liječe od psihičkih tegoba također ima veze sa sjedilačkom civilizacijom. Suvremena nam istraživanja također pokazuju da i duljina života često vrlo očito zavisi od sjedilačkog ili nesjedilačkog zanimanja.

Već i ono što se danas može utvrditi u vezi s nedostatkom zdravog fizičkog gibanja: deformacije tijela (ravna stopala, iskrivljene kičme, zastoji ili nedovoljna cirkulacija krvi i sl.), kraći život, neurotična oboljenja... vrlo je ozbiljno i ukazuje na urgentnu potrebu usvajanja novih navika i potreba.

U prošlosti smo se teško borili s prirodom za osnovna sredstva života. Izgledalo je rajsko priviđenje da mehanički roboti nadomjeste mukotrpan rad. I eto, to se svakim danom sve više ostvaruje. Mukotrpan fizički rad već je na marginama srednje i visoko razvijenih društava svijeta. A sada je naš zadatak da onu pozitivnost što se krila u težačkom radu, a previdjela u ovom našem prijelaznom razdoblju, nadomjestimo drugim aktivnostima. Iščeznuo je mukotrpan fizički radnik, ili svakim danom sve više iščezava. Umjesto njega treba da se razvije planinar, jedriličar, plivač, pješak na duge staze, sportski ribolovac...

Veliki prijelaz od konstantnog i dinamičkog fizičkog rada ne pretežno sjedilačka zanimanja vrlo vjerojatno ima i dublje posljedice. Možda i mnogi slučajevi danas kobnih bolesti kao što su infarkt i leukemija izravno imaju veze s tim prijelazom. I ovdje nam znanstvena istraživanja moraju dati nove vidike i putokaze.

Stvaranje navika i potreba koje će ukloniti posljedice nedostatka fizičkog napora mora postati kulturna i životna orijentacija, odnosno vrijednosna orijentacija čovjeka pojedinca i imperativ objektivne materijalne izgradnje (plivački bazeni, vučnice, fond čamaca, jedrilica...). U igri su mnogi momenti.

Za neke vrlo jednostavne a vrlo zdrave oblike fizičke rekreacije kao što je npr. planinarenje ili kraće ili dulje šetnje, pješačenje u prirodi nisu potrebna neka veća materijalna sredstva. U nedjeljno prije podne možemo vidjeti stotine često i tisuće zagrepčana kako se okupljaju na prilazima Zagrebačke gore. Za uspon na ovo gorje ili barem za pješačenje po njenim padinama dovoljna je vrlo skromna oprema. Ipak uza sve to ne možemo reći da ovu zdravu i korisnu šetnju koriste svi kojima je ona uistinu potrebna. Koliko ljudi obilazi liječnike a u slobodne dane, nedjeljom ili blagdanom, ostaju kod kuće u neprozračanim prostorijama u zagušljivoj atmosferi grada. Treba stoga razvijati kulturu odlaženja u prirodu. Bez kulture, i materijalna sredstva i mogućnosti mogu ostati ne samo neiskorištena nego mogu biti i krivo iskorištena. Nije neobično vidjeti obitelj koja je tek kupila automobil kako se »rekreira« na nekom prljavom parkiralištu na prilazu grada dok se za 10 ili 20 minuta dodatne vožnje nalazi predivno mjesto gdje se zaista vrijedno zaustaviti — samo ga treba otkriti i poznavati.

Mnogi oblici fizičke rekreacije zahtijevaju, naravno, znatna materijalna sredstva. Za izvanredno zdrav sport plivanje neophodni su skupi plivački bazeni i to zatvorenog i otvorenog tipa. U budućnosti treba izgraditi što veći broj bazena ne samo stoga što je plivanje zdrava rekreacija već i stoga što se plivanje lako veže uz nastavu u školama pa se njime već od najranije dobi kod djece mogu uspješno stvarati nove potrebe. Uz nastavne programe škola trebalo bi vezati brojne zadatke stvaranja novih navika i vrijednosti. To dakako vrijedi samo za reformiranu školu, koja neće biti preopterećena balastom suvišne nastave usmjerene na usvajanje nepotrebnih podataka koji samo opterećuju svijest a ne vode boljem razumijevanju svijeta i kreativnijem znanju. Dakako, to vrijedi za školu koja dobiva veća materijalna sredstva.

POTREBE I ZADACI

Sukobljavanje potreba i zadataka, sukobljavanje vrijednosti koje bi bile logične u datim uvjetima života i onih koje čovjek stvarno izražava te preplitanje različitih idejnih i materijalnih uvjetovanosti nalazimo i u posebnim i u vrlo općenitim manifestacijama suvremenog života. Sociolozi su na univerzalnom planu već odavno uočili sukob »egoističnog« i »društvenog čovjeka«. Egoističan čovjek je čovjek prošlosti. To je tip čovjeka civilizacije, »građanskog društva«, društvene epohe od besklasnog gentilnog društva do besklasnog društva budućnosti. Egoističan tip čovjeka postepeno nastaje na ruševinama gentilnog društva i postepeno iščezava u prijelaznom razdoblju socijalizma. U svom najizrazitijem smislu, u svom najboljem klasičnom izrazu, taj čovjek dolazi do izražaja na ruševinama feudalnog društva u etapi građanske društveno-ekonomske formacije. Zapravo, najbolji izraz ima na početku razvoja građanskog društva u epohi liberalnog razvoja kapitalizma. Zato je i Hegel, sudionik epohe liberalnog kapitalizma, mogao dati izvrstan izraz logike društvenog razvoja kojemu se u osnovi nalazi egoistična ličnost čovjeka.

Egoističan čovjek, prema tome, nije vječno postojao već, naprotiv, nastaje postepeno. Ima doba svog najboljeg, najpotpunijeg razvoja i vrijeme postepenog iščezavanja. Naše vrijeme stoji u znaku tog iščezavanja. Ono je danas karakteristično za sva srednje i visoko razvijena društva svijeta u kojima dakako ima i različite izraze. Prije svega, različiti su izrazi očitovani u socijalizmu i kapitalizmu. Socijalizam se izravno hvata u koštac s egoističnim čovjekom (razvojem različitih oblika individualne i grupne svijesti i odgovornosti, razvojem samoupravljanja i sl.), kapitalizam također, ali više posredno (sve jači utjecaj države, sve veća integracija poduzeća ili grana industrije, razvoj participacije ili u pojedinim slučajevima razvoj radnih zajednica koje su opisali Bishop i Fromm i dr.).

Preobražaj »egoističnog čovjeka« u »društvenog čovjeka« (K. Marx, E. Mayo), dokidanje društva »usamljene gomile« (Riesman) i »prašine pojedinaca« (Durkheim) zahtijeva brojne zadatke i na individualnom i na društvenom, i na idejnom i na materijalnom planu. Koliko li navika prošlosti možemo otkriti u ovoj sferi?! Koliko li zadataka ima ovdje koji su jasni i očiti ili se tek nazrijevaju kroz brojne sukobe prošlosti i budućnosti koja se probija kroz sadašnjost?! To je proces koji je protkan bezbrojnim konfliktima novog i starog, konfliktima koji postaju specifični na različitim područjima. Analizirati raznolike tokove ovog konflikta u cjelini i u posebnosti veliki je zadatak suvremene sociologije.

Dimitrije Sergejev

OUR NEEDS AND OBJECTIVES

(S u m m a r y)

The conflict of values and needs in the complex contemporary social life is viewed by the author as a specially relevant issue. Namely, the general social development resulted in a significant raise of life standard based on the help of numerous technical appliances and equipment. However, the manner of utilization of the equipment may result in unhappiness and dissatisfaction. This causes us to think about the needs and values as the objectives.

REVIJA ZA SOCIOLOGIJU

As the man in industrialized countries did overcome the necessity to fight for the life essentials, it made him more critical to the existing needs and values, especially concerning the habits inherited from the past. The ecological problems of modern era are analysed here as the suitable illustration of this issue. From the ancient times man was amassing waste. The modern problem is not only in man's perpetuation of this behaviour, but also in creating the new kind of inorganic waste which permanently degrades the nature. In such a way an old habit turned into a new menace to man's health and survival.

The scientific analysis put forward the need for creating a new ecological consciousness as it clearly outlined the long-term consequences of the inadequate traditional ways of behaviour.

The author also uses this example to illustrate the rapidity of penetration of new needs and values into life, as when the necessity to change man's relation to nature is acute, the economic development gains the lower priority rating.

The conflict of the needs and values is illustrated by the example of civilisation characterised by the continuous physical strain being transformed into a prevalently sedentary style of life.

Finally, the author stresses the necessity to formulate the individual, social, ideal and material objectives in order to transform the »egotistic« man into a »social« man.

Translated by *Mira Čudina-Obradović*